

ХІХ ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ НАУКИ І ТЕХНІКИ»

10—11 листопада в онлайн-режимі пройшла ХІХ Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні питання історії науки і техніки». Її традиційно організували Асоціація працівників музеїв технічного профілю, Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки (ІДНТПІН) ім. Г.М. Доброва НАН України, Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця», Державний політехнічний музей при Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (НТУУ «КПІ»), Академія інженерних наук України, Академія наук вищої освіти України. Конференцію планувалося провести 1—3 жовтня 2020 р. у Національному історико-архітектурному музеї «Київська фортеця», який відіграв провідну роль в її організації. Керівництво та колектив музею готувалися гідно зустріти учасників конференції, забезпечивши усі необхідні умови для її успішного проведення. Однак через карантин проведення конференції довго відкладалося, і врешті-решт довелося провести її в онлайн-режимі.

У конференції взяли участь представники 19 міст і сіл України: Київ (62), Харків (9), Одеса (4), Житомир (4), Дніпро (3), Миколаїв (3), Краматорськ (3), Тернопіль (2), Полтава (1), Черкаси (1), Кропивницький (1), Запоріжжя (1), Маріуполь (1), Первомайськ (1), Нововолинськ (1), Павлоград (1), Ніжин (1), с. Висока Піч Житомирської обл. (1), с. Новосафоновка Миколаївської обл. (1). Вони представляли такі організації:

Наукові установи (15): Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, Інститут соціології НАН України, Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, Інститут археології НАН України, Інститут теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова НАН України, Інститут фізики НАН України, Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України, Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України, Головна астрономічна обсерваторія НАН України, Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, Інститут патології хребта та суглобів ім. М.І. Ситенка Національної академії медичних наук України, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України, Центральний державний науково-технічний архів України;

Університети (16): Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національний технічний універ-

ситет «Харківський політехнічний інститут», Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Державний університет інфраструктури та технологій (м. Київ), Київський державний художній інститут, Національна академія оборони України ім. Черняхівського (м. Київ), Національний транспортний університет (м. Київ), Київський національний університет культури і мистецтв, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький), Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів), Міжрегіональна Академія управління персоналом, Західнодонбаський інститут ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Павлоград), Східноєвропейський університет економіки і менеджменту (м. Черкаси);

Музеї (10): Національний музей історії України, Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця», Державний політехнічний музей при Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Державний металургійний музей України, Національний музей космонавтики ім. С.П. Корольова Житомирської обласної ради, Полтавський музей авіації і космонавтики, Запорізький музей-галерея прикладної кераміки та живописної творчості Іллі та Олексія Бурлаїв, Музей Новокраматорського машинобудівного заводу, Музей Маріупольського металургійного комбінату, Ніжинський краєзнавчий музей ім. Івана Спаського;

Бібліотеки (1): Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України;

Науково-просвітницькі організації (2): Асоціація працівників музеїв технічного профілю, Департамент корпоративної соціальної відповідальності АТ «Укрзалізниця»;

Середні навчальні заклади (2): Нововолинський електромеханічний коледж, загальноосвітня школа № 1 с. Висока Піч Житомирської області;

Підприємства (2): Новокраматорський машинобудівний завод, Краматорський завод енергетичного машинобудування.

Пленарне засідання конференції, що відбулося 10 листопада, відкрив голова її оргкомітету, президент Асоціації працівників музеїв технічного профілю д-р техн. наук, проф. Л.О. Гріфен. Він привітав учасників із початком конференції та виголосив доповідь «Розвиток продуктивних сил — рушійна сила соціальних трансформацій». Викладач філософії Київського політехнічного інституту В.Д. Піхорович зробив цікаву доповідь щодо найбільш актуального питання історії науки і техніки як наукової дисципліни — про предмет і метод її філософських підвалин. В.І. Назаренко і В.І. Хоревін (Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України) розповіли про міжнародні асоціації академії наук, зокрема про МААН, засновану в 1993 р. на установчих зборах у Києві, яку понад 20 років очолював Президент НАН України академік Б.Є. Патон. Д-р соціол. наук Т.О. Петрушина (Інститут соціології НАН України) на основі результатів економіко-соціологічного аналізу розповіла про деградацію вітчизняної науки. Канд. іст. наук О.Г. Арсеєнко (Інститут соціології НАН України) представив проблему цифрової нерівності, що виникла з початком нового

тисячоліття. Поряд із «метрами» в конференції взяли участь науковці-початківці. Серед них студентки Харківського політехнічного інституту Д.Є. Бірюкова і В.В. Дементьєва, які висвітлили основні етапи розвитку штучного інтелекту. Дуже непросте питання про пріоритет першості у вітчизняному літакобудуванні розглянув зав. відділу Державного політехнічного музею при НТУУ «КПІ» В.В. Татарчук. Приємно відзначити, що разом із професійними науковцями у конференції брали активну участь і фахівці, що безпосередньо пов'язані з виробництвом і сприяють здійсненню його зв'язку з наукою. Про це у своєму виступі розповіла директор музею Маріупольського металургійного комбінату І.С. Бадасен. Про архітектурний ансамбль Київської фортеці учасники конференції дізналися з доповіді зав. відділу музею О.А. Дацюк.

Секційні засідання конференції відбулися 11 листопада. За традицією тематика доповідей була дуже різноманітною. Об'єднані вони були в три секції: «Дослідження розвитку науки і освіти», «Розвиток техніки в історичному аспекті», «Внесок у науку і техніку видатних учених та інженерів».

Перша секція працювала під керівництвом д-ра іст. наук Н.М. Кушлакової. Тематика доповідей на ній охоплювала проблеми, пов'язані з організацією взаємодії між науковими установами та вирішенням ними практичних проблем, наприклад розвитку бандурного мистецтва в Україні. У доповідях, представлених учасниками конференції на цій секції, розглядалися питання історичного поступу як природничих наук – математики, фізики, хімії, біології, так і наукових напрямів, більше пов'язаних з практичним застосуванням їх результатів – кібернетики, метрології, екології, медицини тощо. Значна увага була приділена соціальним наукам – історичним наукам, політології, соціології, юриспруденції.

Звернули на себе увагу представлені на засіданні секції доповіді професора Дніпровського державного університету д-ра іст. наук В.С. Савчука «Дорожня карта теоретичної фізики в Одесі: перші кроки», провідного наукового співробітника Інституту фізики НАН України д-ра фіз.-мат. наук В.А. Шендеровського «Становлення та розвиток теоретичної фізики в інститутах НАН України», співробітника ІДНТПІН ім. Г.М. Доброва НАН України канд. іст. наук С.О. Жабіна «ОГАС 1970-х: визначення, цільове призначення та проблеми створення». Слухачів зацікавила й доповідь зовсім іншого плану, прочитана Н.Е. Колесник із Житомира, «Філуменістична колекція Музею космонавтики ім. С.П. Корольова».

Тематика другої секції (керівник д-р іст. наук О.Є. Тверитникова) охоплювала питання, пов'язані з розвитком численних напрямів техніки. Передусім слід зазначити, що незважаючи на включення тематики розвитку освіти до першої секції, ряд питань, які стосуються технічної освіти, зважаючи на їх специфіку, розглядалися саме тут. Звісно, що на секцію були винесені питання, що стосуються розвитку як окремих підприємств, так і цілих галузей промисловості. Значну увагу було приділено конструкторським розробкам конкретних технічних об'єктів – як тих, які й сьогодні відіграють значну суспільну роль, так і тих, які вже втратили практичну цінність за основним призначенням, проте збереглися як пам'ятки історії та культури.

Серед виступів учасників відзначимо доповідь співробітника Державного політехнічного музею при НТУУ «КПІ» Л.А. Бакаєвої «Стан підготовки спеціалістів у КПІ для металургійної промисловості (з 1898 по 1930 р.)», присвячену організації інженерної освіти у важливій галузі народного господарства, доповіді д-ра іст. наук Н.О. Рижевої (Миколаївський університет ім. В.О. Сухомлинсько-

го) та її аспіранта В.В. Кучера, присвячені різним аспектам історії суднобудівної промисловості Півдня України. Що стосується пам'яток науки і техніки, то варто відзначити доповідь заступника директора з наукової роботи Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця» А.В. Валья «ДОТ Могильов-Ямпільського укріпленого району як пам'ятки техніки». Про саму Київську фортецю в історичному плані цікаво розповіли інші працівники цього музею (О.І. Ющенко та В.В. Мельник). Наприкінці звернемо увагу на доповідь учителя Високопільської загальноосвітньої школи про цікаву традицію ракетників, які традиційно підтверджували свою причетність до цієї спільноти відбитком пальця, змазаного сажею від пуску ракети.

Робота третьої секції (керівник д-р іст. наук А.С. Литвинко) була спрямована на з'ясування внеску науковців й інженерів, перш за все вітчизняних, у розвиток науки і техніки. Тематика доповідей, представлених на цій секції, також надзвичайно різноманітна, оскільки вона охоплює численні напрями природничих і суспільних наук, а також галузей техніки. Однак усі їх об'єднує пильна увага до особистості тих творців, які зробили непересічний внесок у науковий і технічний прогрес. В представлених на секції доповідях йдеться про становлення науковців як творчих особистостей, їх формування як фахівців у певних напрямках науки і техніки, взаємовідносини з колегами, особисту долю. Особливо ж автори доповідей звертають увагу на творчий доробок авторів ідей, намагаючись розкрити його якомога повніше.

Роботу секції відкрила її керівник, провідний науковий співробітник ІДНТПН ім. Г.М. Доброва НАН України, д-р іст. наук А.С. Литвинко доповіддю «Наукова школа статистичної фізики академіка НАН України І.Р. Юхновського (до 95-річчя від дня народження)», в якій ретельно виклала творчий та життєвий шлях видатного науковця. Співробітник цієї ж установи канд. іст. наук В.Г. Гармасар у доповіді «До 155-річчя з дня опублікування екологічної праці Джорджа Марша «Людина і природа» нагадала про важливу віху в становленні екології як науки. Аспірантка О.С. Войтюк розповіла про внесок академіка НАН України С.М. Конюхова у становлення системи фахової освіти в галузі ракетобудування. Про те, що створювали вітчизняні машинобудівники для першопрохідників підземних тунелів, учасники засідання дізнались із доповіді директора Музею історії Новокаматорського машинобудівного заводу Л.О. Дзержинської.

Незважаючи на незвичний формат конференції та пов'язані з ним негарязди, її учасники висловлювали задоволення отриманими результатами. Підсумовуючи загальні враження від конференції, передусім слід зазначити, що попри коронавірус, карантин і супутні обставини, конференцію все ж було проведено, видано збірник її матеріалів. Для організаторів і багатьох учасників це був перший досвід дистанційного проведення такого заходу. Тому, на жаль, дехто з них не зміг подолати технічні труднощі й підключитися до онлайн-засідань. Зрозуміло, що дистанційне проведення конференції позбавило учасників можливості неформального спілкування у перервах і після засідань — дуже цінної складової будь-якого наукового заходу, коли завдяки вільному обміну думками народжуються нові ідеї, які можуть розвиватися у подальшій роботі. Музей «Київська фортеця» був готовий надати для цього всі можливості, проте обставини змусили кардинально міняти формат конференції.

І все ж конференція продемонструвала, що попри складну ситуацію в країні, історики науки і техніки продовжують дослідження, зокрема в архівах, отримують нові результати і бажають їх оприлюднювати. Отже, історія науки і техніки в Україні розвивається. Але останнім часом погіршилися умови публікацій наукових результатів. Від науковців вимагають публікуватися у провідних міжнародних і закордонних наукових журналах. Зрозуміло, що такі журнали розраховані на певну аудиторію і друкують статті з тематики, до якої не завжди входять проблеми історії української науки і техніки. І цю проблему слід також вирішувати.

*Л.О. ГРІФФЕН,
доктор технічних наук, професор,
вчений секретар Музею «Київська фортеця»;
А.С. ЛИТВИНКО,
доктор історичних наук,
провідний науковий співробітник,
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України*